

Tillmann J. A.

A lényeglátásról

Csáki László *Letörölt rajzairól*

A rajz akkor jó, ha absztrakció. Ami annyit jelent: lényegre törő. Csáki rajzai a lényegre törnek, elvonva a látszatokról a lényegtelen részeket. Az absztraháló tevékenységnek ez a lényege. Elvonja a lényegtelenet. Azt, ami egyébként elvonná figyelmünket a lényegről. Az ember Arnold Gehlen filozófus szerint „az a lény, aki a valóságot nem fogadja el egyszerűen, és környezetétől el tud tekinteni, absztrahálni tud”.¹

A hétköznapi életben az elvont jelző nem megy dicséretszámba. A jelentése hozzávetőlegesen az életidegennel, az elszállttal, az érvénytelennel rokon értelmű. Kissé hátrébb lépve a mindennapi helyzetektől az absztraháló rajzról, a rajzos absztrakcióról az mondható – ha jól sikerült –, hogy kiábrázol. Ez a szó szinte kihalt a köznyelvből; jószerivel csak azok használják, akik a Bibliát Károli fordításában olvasták. Pedig ez a szó másként mondhatatlan pontossággal fejezi ki azt, hogy valamely tárgynak – légyen az konkrét vagy képletes tárgy – megmutatja: kiábrázolja olyan vonatkozását, tulajdonságát vagy minőségét, ami az adott tárgy megjelenésében nem mutatkozik meg – jóllehet lényegi része, avagy egyenesen lényege annak.

Ósrégi antropológiai adottsága ez az embernek; erről szól Hans Jonas *Homo Pictor* című tanulmánya: Fojga egy kő felületét, a vizes parti homokot vagy egy papírlapot mint indifferens alapot a vonások és vonalak számára, amelyeknek nem kell leképezniük azt, amit lát. Tárgyiassá rajzai csak az absztrakció révén válnak.²

Csáki László rajzai ilyen módon ábrázolják ki is a dolgok, emberek és egyebek lényegét. Erre akkor figyeltem fel először, amikor megláttam a *Monoszkóp adáásszünetre* című munkáját, amelyen a nullmédiium, a televízió velejét ábrázolta ki a monoszkóp intarziává alakításával. És így volt ez olyan átütő erejű kiábrázolások esetében is, mint *A miniszterelnök portréja* (szalonnaszletek mozaikjából), vagy *A sör és a foci titkos kapcsolatának* megvilágító erejű rajzában.

A rajzok lényegretörőek. A lényeg, ahogy az építész John Pawson a filozófiai meghatározásoknál is pontosabban definiálja: „redukálhatatlan minimum (...) olyan tökéletesség, amit az ember kezének csinálalmánya akkor ér el, amikor az már kivonás és további redukció révén sem válhat tökéletesebbé. Amikor már minden lényegtelen részt elvettek belőle.”³

Erre – a lényeglátásra – született képességünk van, csak ezt idővel a sok lényegtelen tömeges látványa és tapasztalata lerontja. Az ember „csak absztrakció révén képes új világokat

1 Arnold Gehlen: *Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt*, Wiesbaden 1978, 31. o.

2 Hans Jonas: *Homo pictor*, in: *Organismus und feriheit. Ansätze zu einer philisophischen Biologie*, Göttingen 1973, 223. o.

3 John Pawson: *Minimum*, Phaidon, London, 1996; Előszó, Veres Bálint fordítása, https://www.academia.edu/29041366/John_Pawson_Minimum_Hungarian_translation

felvázolni és megkonstruálni – írja Hannes Böhringer. – *A konstrukció destrukciót feltételez, tevékeny absztrakcióját annak, ami jelenvaló.*⁴

Az újabb kutatások szerint már a csecsemők is lényeglátók. Képesek a közvetlen jelenségek és események legfőbb elemeit és irányait felfogni. „*Korai életszakaszban az emlékezés elsősorban arra szolgál, hogy kiszűrjük a különböző információkból azokat az általánosítható elemeket, amelyek a közösségünk kultúrájának alapját képezik*” – mondja Király Ildikó, az ELTE Babalabor kutatója.⁵

Annak ellenére, hogy a közkeletű fordulat is tudatja: *a lényeg a lényeg*, kifinomultabb diskurzusokban a *lényeg* szót, még inkább fogalmát nem szokták szeretni. Kétségtelenül sokan visszaéltek vele, leginkább a német kultúrkörben. És nem csak filozófusok. Volt egy macskaszakkönyv a kezemben, az egykori NDK-ban adták ki, melynek első fejezete a *Wesen und Wandel der Katze in der Geschichte (A macska lényege és változása a történelemben)* címet viselte. Ami annyira abszurd, hogy máig maradandó emléknymot hagyott... Ez kétségtelenül azt mutatja, hogy a lényeg egy időben tényleg elharapódzott; a lényegtelenbe is lényeget láttak bele.

A lényeg fogalmának ellenfelei, a dekonstruktivisták, még lényegesebbet akartak állítani azzal, hogy lerántották róla a leplet; hosszasan taglalva tarthatatlanságát, kötetek sokaságával szaporítva a lényegtelen óceánját.

Amikor egy gyerek már rajzolni is képes, akkor az eredendő emberi lényeglátó képességről tesz tanúbizonyságot. A gyerekrajzokon ez a képesség képileg is megmutatkozik: az embert testtel, fejjel és végtagokkal, a házat tetővel, ajtóval és ablakkal ábrázolják. Amivel korántsem azt akarom állítani, hogy Csáki rajzai gyerekrajzok volnának. Mondtak ilyet annak idején Paul Klee képeiről is – jóllehet nálánál magasabb fokú reflektált megformálás nemigen lelhető a művészetek történetében. Ezt az írásai, főként *Naplójában* és Bauhaus-előadásában olvasható *látás-relativitáselmélete* elég meggyőzően mutatják.

Kiállított munkái közül egyet emelnék ki: a *Kereszthuzat* című képet, ami egy kockaházat mutat a huzatos Kárpát-medencében. Ez a háztípus a helyi kultúra (történelem, gazdaság, politika, etika és esztétika etc.) esszenciája. A népi, nemzeti formáló erő autentikus fejleménye. Abszolút hungarikum, sehol a világon nincs hozzá hasonló. Ezt Katharina Rothers *Hungarian Cubes* című albumában a külvilág számára is nyilvánvalóvá tette.⁶

A *Kereszthuzat* című képen a magyar kockaház, ahogy vélhetően a benne lakozó kockafej is huzatban áll. Fú a szél, az egyik függöny balra, a másik jobbra lebeg el. A tetőből kimeredő két parabolatányér más-más égtájra irányul. Bár a rajzon nincsenek színek, véljük, hogy az egyik antennája piros-fehér-zöld hullámokat vesz, a másik pedig az árpádsávokra állt rá. Egyik jobb, mint a másik; a világ viszonylatai felől minden kétséget kizáró pontossággal és igazságérvénnyel igazítanak el a virtuális magyar világban.

Csáki az ilyen vidéki élet- és formavilág kiábrázolásának mestere. Ez a vidék nem a főváros vidéke, lévén a főváros is ennek szerves része, s több: az egész Kárpát-medence és környéke – egészen az Urálig az, sőt még sokáig azon is túl, ahol a tarka farkú kismalac tűr... Úgy tűnik, e majdhogynem végtelen kiterjedésű vidéken az éleslátás, az ironia és a kiábrázolás ilyen példái a túlélési készlet elengedhetetlen részét képezik.

4 Hannes Böhringer: *Sweet nothing*, 2000 2005/9., <https://hannesmagyarul.wordpress.com/2012/01/11/hannes-bohringer-kiszolitatas/>

5 Interjú *Magyar Naranccs*, 2019. 05. 23.

6 Katharina Rothers *Hungarian Cubes*, Park Verlag, Zürich, 2014.